

УДК 101.1: 17.035.

П12

Патлайчук О. В.

кандидат філософських наук, доцент кафедри Філософії та культурології
Інституту заочної та дистанційної освіти Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова, (Україна, Миколаїв),
volodymyr.kyslyakov@nuos.edu.ua

**РОЗГЛЯД КАТЕГОРІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ
ПРИРОДНО-ПРАВОВОГО РУХУ ТА КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО
РОЗВИТКУ**

Автор досліджує співвідношення сутності категорії справедливості в філософії відродженого природного права та в концепції сталого розвитку. Розкривається необхідність змін моральних вимог (імперативів) в рамках концепції сталого розвитку.

Ключові слова: *сталий розвиток, категорія справедливості, антропоцентризм, Кістяківський, Булгаков, Бердяєв.*

Постановка проблеми. Концепція сталого розвитку, прийнята в якості Порядку денного на XXI століття Конференцією ООН з навколишнього середовища й розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.), в основному характеризувала економічну, екологічну та технологічні сфери, однак проблеми, без розв'язку яких неможливе гармонічне буття людини у світі, залишились поза увагою конференції.

Згідно з вимогами концепції сталого розвитку пошук гармонійності між людиною та природою розглядається тільки як можливий результат активних дій з боку людства, у перспективі омріяна гармонія має стати результатом «перевиховання» суспільства. Але у якій бік повинне йти це «перевиховання», яку модель відносин між людиною та природою слід обрати – традиційну, змінену традиційну, або зовсім нову, відповідей на ці питання дотепер немає.

Існуючі моделі взаємовідносин мають багато недоліків, найбільш суттєвими з яких з точки зору перспективи істинно гармонійного співіснування природи та людства, є безсумнівний пріоритет будь-якої із сторін, або навіть протистояння, яке важко уявити у системі гармонійних відносин.

Так, вчення про ноосферу, яке раніше розглядалось передусім як рецепт ідеальних взаємовідносин природи та людини, одним із своїх недоліків має надання людству активної ролі, та не досить поважне відношення до природи, яка хоч і розглядається як необхідна компонента цих відносин, але більш за все як необхідна умова існування людства, ніж як партнер, за яким визнається право активних дій. У таких, не зовсім рівноправних відносинах, що передбачають обов'язкове ставлення людини та її потреб на головне місце, природа водночас з тим не розглядається як рівна людині, вона не є рівноправною у відносинах «людина-природа». Сучасне вчення про ноосферу не дає повної картини необхідних з урахуванням вимог концепції сталого розвитку, щодо рівноправних, паритетних відносин між ними, засобів досягнення гармонії людини та природи, тому що остання традиційно завжди розглядається як об'єкт. Сутність сучасної «проблематики стійкості» полягає в тому, що породжений індустріальною революцією споживчий спосіб життя є прийнятним з погляду матеріального комфорту, але він не повністю відповідає духовному імперативу, тобто вимозі побожного відношення до навколишнього середовища.

Тому при вивченні тих аспектів перебудови суспільства з позиції сталого розвитку стає необхідним звернутися до філософських вчень, які з різних сторін розглядають ті категорії суспільства, що в концепції сталого розвитку є принциповими.

Метою роботи є дослідження категорії справедливості в філософії відродженого природного права, та можливості використання цієї категорії у рамках концепції сталого розвитку.

Викладення основного матеріалу. Конференція ООН по навколишньому середовищу й розвитку («Ріо – 92») з'явилася значною подією на шляху до

забезпечення соціально-економічного й екологічного благополуччя для нинішнього й майбутніх поколінь. Приймавши Програму на XXI століття, Декларацію по навколишньому середовищу й розвитку, Заяву про принципи відносно лісів і конвенції про зміну клімату й про біологічну різноманітність, світові лідери визначили програму сталого розвитку [4,16], однак питання щодо зменшення визначень «сталого розвитку» залишилось відкритим.

Вираження «сталий розвиток» має кілька розповсюджених тлумачень. Одні мають на увазі збереження живих лісів і полів, залишених нащадкам, інші – промисловість, що працює в замкненому циклі виробництва, а треті – слушні принципи розподілу як природних, так і створених людиною ресурсів. Так, наприклад, позиція Європейського союзу полягає в тому, що одним із пріоритетів на Саміті по сталому розвитку стала боротьба з бідністю як з основною причиною соціальних конфліктів і нестійкості миру [7, 4].

Однією з необхідних, згідно з вимогами доповіді Комісії ООН по оточуючому середовищу, компонент сталого розвитку суспільства є розумне регулювання суспільного життя у відповідності з принципом справедливості.

Дотримання цієї вимоги має своєю метою життєздатне, вільне суспільство. «Навіть при вузькій розумінні сталого розвитку, – говорить в доповіді Комісії ООН по навколишньому середовищу, – передбачається турбота про соціальну справедливість стосовно різних поколінь, – турбота, яка логічно повинна бути поширена на відносини справедливості до різних верств населення в межах кожного покоління» [5,50]. Тим самим, категорія справедливості, яка раніше розглядалася суто формально, отримує нові «права», та має бути піддана критичному аналізу, й особливо мають бути переглянуті ті принципи цієї категорії, які мають різне тлумачення у багатьох джерелах.

За Дж. Ролзом, сучасна соціальна філософія розшифровує принцип справедливості в такий спосіб:

- Усі люди мають рівні права на максимально більшу сукупність рівних основних свобод, сумісних з аналогічною системою воль для всіх.

• Соціальні й економічні нерівності повинні регулюватися таким чином, щоб вони були спрямовані до найвищої вигоди найменш успішних; доступ до посад і соціальні стани в суспільстві повинні бути відкриті для всіх за умови чесного дотримання рівності можливостей [6,66; 6,84].

Сутність категорії справедливості у напрямках соціальної філософії мала різне «розшифрування».

Так, представники природно-правового руху розглядали категорію справедливості як невід'ємну ціннісну складову природного права. «Усякий суспільний боєць за справедливість є прихильником «природного права», він призиває до правди в людських відносинах, до ствердження вічних прав людини, він ідеаліст і приймає мученицький вінець за ідею правди справедливості, яка переживається ним, як абсолютна цінність», говорив М. Бердяєв. [1,14]

Представники природно-правового руху вважали, що розгляд соціальних явищ необхідно вести не тільки з точки зору причинних співвідношень, їх зумовлюючих, але і з точки зору інших суджень, невід'ємно властивих людському мисленню. А оскільки люди постійно судять про справедливість соціальних відносин, тобто постійно застосовують до них категорію справедливості, постійно вирішують питання про те, що повинно бути і чого бути не повинно в соціальному світі, то такою іншою точкою зору для аналізу соціальних явищ повинна бути їхня справедливість¹.

Категорію справедливості представники природно-правового руху розглядали «у парі» з категорією необхідності, підкреслюючи можливість останньої застосовуватися і до соціальних, і до природних процесів, та неможливість застосування до останніх категорії справедливості.

Таке «парне» розглядання цих категорій у рамках відродженого природного права стало відповіддю на існуючу на той час практику розгляду

¹ Ця позиція знайшла докладне обґрунтування в роботі Б. Кістяківського «Категорії необхідності і справедливості при дослідженні соціальних явищ» (1900), яка зустріла живий відгук у вітчизняній філософсько-правовій літературі й одержала численну підтримку з боку інших учасників природно-правового руху (див., наприклад, [175,с.113-114] та [125,с.113]).

соціальних явищ, згідно з якою вважалося, що всякий дослідник безумовно має право розглядати соціальні явища тільки з однієї певної точки зору. Причому це право на односторонність, подібно багатьом іншим правам, часто перетворювалось навіть в обов'язок того, хто їм користується. Оскільки самі по собі причинно-наслідкові зв'язки не мають ніякого відношення до добра і зла, то і вчений, який бажає обмежитися розглядом тільки їх, не повинен домішувати міркувань стороннього характеру. Однак, подібно тому як він говорить: мені байдуже – справедливе чи несправедливе яке-небудь явище, я розглядаю його лише остільки, оскільки воно є необхідним, і з'ясовую, чим обумовлена ця необхідність; так і вчений, який судить про явище з погляду справедливості чи несправедливості його результатів, безумовно має повне право сказати: мені байдуже до його причинно обумовленої необхідності, моя справа – моральний вирок над ним. В результаті виходить два рівнобіжних ряди суджень про ті ж самі соціальні явища. Обидва вони є логічно бездоганними, обидва вони однаково важливі для людини і людства. «Було б дивним навіть припустити, – писав Кістяківський, – що судження про те, як завдяки природному, тобто причинному, зчепленню соціальних явищ у соціальному світі що-небудь необхідно вчинилося або має вчинитися, було б важливішим для людини, ніж судження про те, що з того, що відбулося, є справедливим і що несправедливим, що з етичної точки зору повинне було бути і чого не повинно було бути» [3,141]. Обидва ряди суджень безсумнівно однаково потрібні для розуміння соціальних явищ, оскільки і ті й інші судження містять у собі істину.

Зовсім недоречною у рамках відродженого природного права вважалась сама постановка питання про справедливість чи несправедливість якого-небудь явища природи. У силу несумірності природи з ідеєю справедливості не має ніякого значення і міркування про те, чи приносить окреме природне явище користь або шкоду людині.

Передбачалося, що зовсім в іншому відношенні стоїть ідея справедливості до соціального світу. Про кожне суспільне явище люди можуть судити з

моральної точки зору. Усякий раз, коли вони мають факт із громадського життя, вони можуть запитувати: чи задовольняє він ідеї справедливості чи ні?

Надання людині права розглядати відносини у суспільстві крізь вимоги моралі актуальні і зараз, при рішенні питань, щодо проблем сталого розвитку, зокрема проблеми бідності.

Тема моральності після Йоганнесбурзького Саміту з сталого розвитку в 2002 року трохи відступила на задній план. Перший план зайняли проблеми усунення вбогості й боротьби з бідністю, які, безсумнівно, актуальні, і рішення їх має основне значення у формуванні нового ноосферного (гармонічного із природою) суспільства. Однак яким образом можна урятуватися від бідності, якщо ми всюди зустрічаємося з байдужістю, а фраза «Це їх проблеми» стала вже крилатою? Черствість, байдужність людини як на повсякденному, так і на глобальному рівні, позиція «моя хата скраю...» зводить починання самітів 1992 – 2002 рр. на нульовий рівень.

Першорядне завдання сучасної діяльності людства – розвиток моральності з метою змінити існуючі відносини між людьми. У зв'язку із цим необхідно обговорити аспекти перегляду моральних понять, можливості й перспективи зміни підходу до самого поняття моральності, тобто розглянути моральність як фактор сталого розвитку, оцінити умови впливу екологічної освіти на формування нового морального суспільства й перспективи освіти для сталого розвитку.

Це завдання перебудови існуючих відносин на основі моральних вимог стало продовженням рішення представниками відродженого природного права питання про взаємовідносини соціальних явищ та моральних вимог, які визнають, або ні, перші справедливими.

Якщо раніше, у період найбільшого захоплення теорією економічного матеріалізму як філософською системою, поширеною була думка про безглуздість суджень про соціальні явища з моральної точки зору («дарма нам тлумачать про те, що той або інший процес, наприклад, експропріація дрібних власників, є несправедливим: він є необхідним, от і все!» [3,139], то тим самим

питання це анітрохи не вирішувалося, а просто усувалося із розгляду. Говорячи словами Ф. Ніцше, така позиція знаходилася «по той бік добра і зла». Але ж соціальні явища – це явища групування і боротьби між людьми; усі вони розігруються завжди і винятково між людьми. А про усе, що стосується людей і відбувається між ними, не тільки можна, але і потрібно судити з позиції моральності, встановлюючи справедливість чи несправедливість того чи іншого явища [3,140].

Аргументуючи таку точку зору, Б. Кістяківський говорив: «Може бути, наприклад, куркулі-капіталісти, які спрямовують свою діяльність на експропріацію дрібних власників, – тільки зняряддя соціальної необхідності; може бути, вони діють цілком під впливом непереборної необхідності; може бути, вони навіть не помічають згубного впливу, який заподіюється їхньою діяльністю, і вони, так би мовити, «безвинно винуваті», якщо завдяки їх діяльності, яка будучи причинно зумовленою є необхідною, сотні людей залишаються без майна, без даху і без їжі. Проте голос загальнолюдської совісті говорить, що несправедливо, коли людей позбавляють їхнього останнього майна, коли вони залишаються без останніх засобів своєї розумної діяльності, коли вони, не будучи спроможні пристосуватися до нових умов життя, примушені навіть голодувати і гинути від усякого роду нестатків» [3, 140]. Ця точка зору яскраво відображає таку необхідну умову сталого розвитку, як рівний доступ людей до благ та ресурсів, та затвердження у суспільстві морального принципу справедливості, тобто правила чесного дотримання рівності можливостей.

У свою чергу принцип справедливості є необхідною умовою для розвитку однієї з головних умов сталого розвитку – творчого потенціалу людини, який тим міцніший, чим більше людей мають змогу розвивати свої здібності, самовдосконалюватися та самореалізовуватися.

Категорію справедливості можна використовувати не тільки при дослідженні одиничних соціальних явищ. У більш широкій постановці питання з цієї точки зору можна розглядати і весь соціальний процес у цілому, що є

своєрідною стратегічною метою концепції сталого розвитку, або весь історичний розвиток. Представники природно-правового руху вважали логічно виправданим і бездоганим у науковому відношенні висновок про те, що в історії у цілому безсумнівно здійснюється ідея справедливості.

Але щодо припущення щодо еволюційного переходу людства до ноосферного суспільства, з притаманним йому справедливим керуванням людиною своїх відносин з природою на основі визнання паритету між ними, остання точка зору представників філософії відродженого природного права не була підтверджена.

Тенденція здійснення справедливості в соціальному світі пояснювалася властивим людині завжди і скрізь прагненням до справедливості. Це прагнення покладалося невід'ємним складовим елементом духовного світу будь-якої людини, загальним і обов'язковим для всякої нормальної людської свідомості. Останній в концепції сталого розвитку людини розглядається у гармонічному поєднанні з її матеріальними потребами, а його еволюція – це необхідна умова реалізації сталого розвитку. Тим самим справедливість у концепції сталого розвитку розглядається як апіорно притаманна людині, і саме так вона розглядається у межах філософії відродженого природного права. «Ідеал справедливості, – відзначав С. Булгаков, – існує у кожній людині. Немає такої людини, яка стала би повставати проти справедливості як такої, яка свідомо хотіла би бути несправедливою у своїх вчинках» [2, 310].

Виходячи з існування розглянутої тенденції, а також з положення про невід'ємність і загальнообов'язковість суджень про справедливість для свідомості людей, представники руху за відродження природного права своєрідно вирішували і два принципово важливих питання: про значення еволюції (розвитку) для моральної ідеї і про гносеологічний характер моральних суджень.

Вирішення цих питань веде по визначеному маршруту до реалізації сталого суспільства, яка, на думку Мантатової, неминуче залежна від вдосконалення людських якостей.

Виокремлення морального рівня як необхідної умови тих соціальних змін, які несуть у собі благо (тобто відповідають вимогам концепції сталого розвитку) розглядались у концепції духовної людини С. Л. Франка.

«Найкращі задуми соціальних і політичних реформ не тільки залишаються задумами, – писав С. Л. Франк, – але можуть навіть вести до згубних результатів, якщо вони не мають опори в певному їм відповідному людському матеріалі. У плані тривалого й міцного буття, рівень громадського порядку стоїть у функціональній залежності від морального рівня людей, які його складають» [8,460]. Умовою сталого розвитку людини є сходження суспільства на нову моральну висоту, з опорою на моральний закон.

При вирішенні представниками природно-правового руху першого питання увага акцентувалася на критиці поширеної у другій половині XIX ст. думки теорії крайнього еволюціонізму про те, що моральні ідеї є лише відображенням існуючих матеріальних відносин, які, згідно з такою думкою, розвиваються разом з удосконаленням техніки і зростанням виробництва, а паралельно з ними, отже, розвиваються уявлення про моральне й аморальне. Недоліком еволюційної теорії представники природно-правового руху вважали відсутність відповіді на питання, що ж саме розвивається, коли моральна ідея удосконалюється, коли уявлення про справедливість зростають, тобто, зображення процесу розвитку, притаманне еволюціонізму, не рівнозначне поясненню цього процесу. Увага послідовного еволюціоніста зосереджена винятково на розгляді різних стадій досліджуваного явища. Як писав Б. Кістяківський, «формула послідовного еволюціонізму говорить – спершу не було нічого, потім щось з'явилося і, нарешті, усе стало існувати. Між цими «не було» і «було» лежить тільки «поступово» [3,142-143].

При намаганні пояснити процес розвитку суспільства, представники природно-правового руху наголошують на необхідності існування наступних умов – це існування будь якого субстрату, який вже містить у собі, хоча б у потенції, елементи того, що згодом розів'ється; однак явища й утворення більш

високого порядку не можуть бути виведені з первісного невизначеного стану атомів матерії, тим більше це стосується соціальних явищ.

Також представники природно-правового руху вказують на протилежність еволюції для моральних принципів, імперативи яких (наприклад, хоча б – «не роби іншому того, чого собі не бажаєш») не еволюціонують і не можуть еволюціонувати. Конкретне моральне розпорядження може бути тільки у певний історичний момент відкрито і так чи інакше сформульоване. Але саме його значення зовсім не залежить від того чи іншого застосування.

Таким чином перед філософією сталого розвитку стоїть завдання сформулювати для людства нові моральні імперативи, які б не містили у своїй основі антропоцентризм, та відповідали вимогам екологічної етики, яка включає до своєї нормативної структури проблему захисту оточуючого середовища.

У наші дні саме це коло проблем стає центральним. Тому вже в 40-е роки нашого століття починають обговорюватися проблеми екологічної етики (О. Леопольд, А. Швейцер), етичні проблеми захисту тварин, біоетики. З'являються нові тенденції, що приводять до усвідомлення того, наскільки важливе формулювання нових екологічних і моральних імперативів, які задають принципово нові цілі філософсько-етичним міркуванням і всієї людської діяльності.

Намагання «виключення антропоцентризму» з нових моральних імперативів є узгодженою з концепцією сталого розвитку відповіддю на критику учасниками природно-правового руху думки про повну суб'єктивність усіх моральних суджень, згідно з якою всяке судження про здійснення ідеї справедливості в історії необхідно повинно було мати тільки суб'єктивний характер. Наслідком цього було б те, що сам принцип використання категорії справедливості при дослідженні явищ соціального світу як такий позбавлявся б усякого наукового значення, а виходить, знецінювалися б і усі висновки, до яких він приводив.

Вважалося, однак, що наявність найрізноманітніших індивідуальних відтінків, які ідея справедливості приймає в одиничній суб'єктивній свідомості, ще не доводить, що ідея справедливості сама по собі необхідно повинна бути суб'єктивною. Для встановлення розходження між суб'єктивним і об'єктивним не можна використовувати зовсім неправильний критерій, заснований на повсякденному погляді, відповідно до якого усе пов'язане із суб'єктом вже в силу цього є суб'єктивним, а все те, що знаходиться поза ним – об'єктивним. З наукового погляду вся система людських знань як певна конструкція уявлень і ідей, що склалися в цілому ряді особистостей, безумовно містить у собі всі риси того, що в повсякденній мові називається суб'єктивним. Це поширюється і на необхідні причинно-наслідкові відносини між явищами, які (як вже розглядалося раніше) не беруться з досліджуваного процесу, а навпаки, привносяться людьми в цей процес. З повсякденної точки зору довелося б і все природознавство визнати суб'єктивною побудовою [8,145-146].

Для визначення «об'єктивного» необхідно використовувати критерій, який полягає у виділенні рис невід'ємних і загальнообов'язкових для всякого людського мислення і свідомості. Таку невід'ємність і загальнообов'язковість для розуміння соціальних явищ саме і мають категорії необхідності і справедливості. А тому треба визнати всяке судження, засноване на цих категоріях, об'єктивним, незважаючи на те, що самі ці категорії виводяться не з об'єктів [3, 146].

Незважаючи на те, що категорії необхідності і справедливості є однаково безумовно властивими і загальнообов'язковими для людської свідомості і тому становлять основу всякого об'єктивного знання, у всьому іншому, вважали представники природно-правового руху, вони прямо протилежні. Категорія необхідності – це категорія пізнання; вона використовується тоді, коли треба зрозуміти чи пояснити що-небудь. Навпроти, категорія справедливості – це категорія оцінки, яка нічого не пояснює. На підставі її можна виконати тільки моральне судження, тобто визначити, що добре і що погане.

Утім, з того, що категорія справедливості, будучи тільки критерієм для оцінки результату соціального розвитку, не може служити підставою для його пояснення, не можна робити висновок про те, що вона зовсім не бере участь у цьому процесі, і звісно, те саме можна казати стосовно сталого розвитку, як процесу, в якому ця категорія отримує не скільки аксіологічне, стільки цільове значення, корегуючи увесь процес розвитку, а не тільки його результати. Кінцевим етапом усякого соціального процесу взагалі і соціально-психічного зокрема є з'ясування якої-небудь моральної вимоги чи визначення якої-небудь правової норми. Цей останній етап, як і всі інші, безсумнівно обумовлений усім ходом причинно пов'язаних між собою явищ. З цього погляду він викликаний тільки необхідністю. Але після визнання необхідності якої-небудь норми виникає питання про найбільш справедливе її формулювання, що справедливо й стосовно моральних норм сталого розвитку. Крім того, саме ця причинно обумовлена необхідність проникає у свідомість людей у вигляді вимог певної справедливості й одержує своє вираження у встановленні певної належності. Усі найважливіші дії людей у культурних суспільствах визначаються тими чи іншими уявленнями про належне, тобто тими чи іншими нормами, однак у концепції сталого розвитку така черговість змінюється, уявлення про належне конкретного суспільства не може бути більш важливим, ніж належне, стосовно гармонійного співіснування природи та людства. Завдяки ж сукупності одиничних дій окремих членів суспільства саме громадське життя одержує той чи інший напрямок. Цим шляхом норми взагалі й у першу чергу норми права дають відповідний напрямок усього громадського життя. Останнє обумовлено вже не причинними співвідношеннями, а цілями, що втілені в нормах [3,146-147], так само, як і дії суспільства концепція сталого розвитку бажає підкорити «великій меті».

Висновки:

1. Категорія справедливості, яка розглядалася у рамках філософії відродженого природного права, як і категорія справедливості, яка

розглядається у концепції сталого розвитку у своїй основі містять моральну ідею.

2. Моральні вимоги, які необхідно сформулювати в рамках концепції сталого розвитку повинні бути позбавлені антропоцентризму.

Література і джерела

1. Бердяев Н.А. Борьба за идеализм // Мир Божий. – 1901. – №6. – С.1-26.

2. Булгаков С.Н. О социальном идеале // Булгаков С.Н. От марксизма к идеализму. Сб. статей (1896-1903). – СПб.: Товарищество «Общественная польза», 1903. – С.288-316.

3. Кистяковский Б.А. Категории необходимости и справедливости при исследовании социальных явлений// Жизнь. – 1900. – №3. – С.108-147.

4. Кофи Аннан. Партнерство ради устойчивого развития // Экология и жизнь. – 2002. – № 3. – С. 16-19.

5. Наше общее будущее: Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию (МКОСР)/ Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1989. – 371 с.

6. Ролз Джон. Теория справедливости. Новосибирск, 1995. – 536 с.

7. Самсонов А.Л. Альтруизм, агрессия и устойчивое развитие // Экология и жизнь. – 2002. – № 1. – С. 4-5.

8. Франк С.Л. Духовные основы общества. – М.: Прогресс, 1989. – С.460

References

1. Annan, K. Partnerstvo radi ustoychivogo razvitiya [Tekst] / K. Annan // Ekologiya i zhizn. – 2002. – № 3. – S. 16-19.

3. Berdyayev, N. A. Borba za idealizm [Tekst] / N. A. Berdyayev // Mir Bozhiy. – 1901. – № 6. – S. 1-26.

4. Bulgakov, S. N. O sotsialnom ideale [Tekst] / S. N. Bulgakov // Ot marksizma k idealizmu. Sb. statey (1896-1903). – SPb.: Tovarishchestvo "Obshchestvennaya polza", 1903. – S. 288-316.

5. Kistyakovskiy, B. A. Kategorii neobkhdimosti i spravedlivosti pri issledovanii sotsialnykh yavleniy [Tekst] / B. A. Kistyakovskiy // Zhizn. – 1900. – № 3. – S. 108-147.

6. Kistyakovskiy, B. A. Sotsialnye nauki i pravo [Tekst] / B. A. Kistyakovskiy // Filosofiya i sotsiologiya prava. – SPb.: RKhGI, 1999. – S. 5-403.

7. Nashe obshchee budushchee: Doklad Mezhdunarodnoy komissii po okruzhayushchey srede i razvitiyu (MKOSR) [Tekst] / pod red. S. A. Yevteeva i R. A. Pereleta. – M.: Progress, 1989. – 371 s.

8. Rawls, Dzh. Teoriya spravedlivosti [Tekst] / Dzh. Rawls. – Novosibirsk: Izd-vo NGU, 1995. – 536 s.

9. Samsonov, A. L. Altruizm, agressiya i ustoychivoe razvitie [Tekst] / A. L. Samsonov // Ekologiya i zhizn. – 2002. – № 1. – S. 4-5.

10. Frank, S. L. Dukhovnye osnovy obshchestva [Tekst] / S. L. Frank. – M.: Progress, 1989. – 460 s.

Patlaichuk O. V., Candidate of Sciences (Philosophy), Associative Professor, Head of the Department of Philosophy and Cuturology, Institute of in absentia and controlled from distance education of National University of Shipbuilding after Admiral Makarov (Ukraine, Mykolaiv), volodymyr.kyslyakov@nuos.edu.ua

Consideration category of justice in the light of the natural law of motion and concept of motion and the concept of sustainable development

The author examines the nature of relationship categories justice in philosophy revived natural law and the concept of sustainable development. It reveals the need for change of moral claims (imperatives) as part of sustainable development.

Key words: *Sustainability, Category justice, antropotsentrizm, Kistyakovsky, Bulgakov, Berdyaev.*

Патлайчук О. В., кандидат философских наук, доцент кафедры Философии и культурологии Института заочного и дистанционного образования

Национального университета кораблестроения имени адмирала Макарова (Украина, Николаев), volodymyr.kyslyakov@nuos.edu.ua

Рассмотрение категории справедливости через призму природно-правового движения и концепции устойчивого развития

Автор исследует соотношение сущности категории справедливости в философии возрожденного естественного права и в концепции устойчивого развития. Раскрывается необходимость изменений моральных требований (императивов) в рамках концепции устойчивого развития.

Ключевые слова: *устойчивое развитие, категория справедливости, антропоцентризм, Кистяковский, Булгаков, Бердяев.*

УДК 18 (7.01, 7.06, 130.2, 140.8)

Т 13

Таганов О. Н.

кандидат искусствоведения, доцент кафедры Философии и культурологии

Института заочного и дистанционного образования Национального университета кораблестроения имени адмирала Макарова (Украина, Николаев),

oltag@i.ua

О МЕТОДИЧЕСКИХ ФУНКЦИЯХ ИСКУССТВА В РАЗВИТИИ КУЛЬТУРЫ

Процесс развития культуры складывается из совокупности развития сфер, составляющих понятие культуры. Каждая из них оказывает определенное влияние на целостное развитие, располагает собственной методикой познания мира и решает характерные задачи. Искусство – одна из этих сфер. Методы познания окружающего мира через искусство сочетают в себе методы научного и религиозного осмысления. Они выражаются через принципы и методику творческого акта при создании произведения искусства. Искусство сочетает в себе ряд функций, способствующих сохранению, приумножению и передаче всего накопленного багажа знаний носителя культуры. В